

Internet'te Sansür Üzerine Bir Değerlendirme

Review of Internet Censorship

Güven Köse

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 06800 Beytepe, Ankara, Türkiye. gkose@hacettepe.edu.tr

Kerem Özen

Savunma Teknolojileri Mühendislik A.Ş., Ankara, Türkiye. kozen@stm.com.tr

Öz: Bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler bir yandan insanların Internet üzerindeki yararlı bilgilere erişimi için önemli fırsatlar sağlarken diğer yandan Internet'in kontrol edilmesini gerekli hale getirmiştir. Internet'in kontrolü konusunda uygulanan yöntemler sosyo-ekonomik koşullar, inanç ve yönetim şekillerine göre ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Çocuk pornografisi, uyuşturucuya özendirme, intihara teşvik ve patlayıcı madde yapımı gibi içerikler barındıran web siteleri pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yasaklanmıştır. Diğer taraftan, "Internet Düşmanı" olarak tanımlanan Çin, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde Internet yasakları sansüre dönüşmüş ve endişe verici bir boyuta taşınmıştır. Türkiye'de ki erişim engellemeleri henüz sansür olarak değerlendirilmemektedir ancak, 5651 Sayılı Kanun'un kapsamının yeterince iyi tanımlanmaması ve müstehcenlik gibi tanımı son derece subjektif olan maddelerin bu yasa içerisinde yer alması erişim engelleme zamanla sansüre dönüşebileceği endişesi yaratmaktadır.

Anahtar sözcükler: Internet, sansür, içerik filtreleme

Abstract: While rapid advances in information technologies have provided people with great opportunities to access useful information on the Internet, they have also brought about a need to take control of the Internet. Methods of controlling the Internet have differed from country to country according to socio-economic conditions, religion and form of governance. Web pages containing child pornography, promoting drugs or suicide and manufacture of explosives have been banned in Turkey as well as in a good many countries in the world. On the other hand, in some countries known as "enemies of the Internet" such as China, Iran and Saudi Arabia, Internet prohibitions have turned into censorship and become alarming. Blockings in Turkey haven't been called censorship yet but there are some concerns that in time they can turn into censorship since the scope of law 5651 has not been well defined and contains some subjective issues like obscenity.

Keywords: Internet, censorship, content filtering

Giriş

Tim Berners-Lee tarafından World Wide Web kavramının ortaya atıldığı ve Web 1.0 olarak adlandırılan yapı günümüzde Internet'in temel taşlarını oluşturan HTML sayfaları ile sanal ortamdaki belgelerin hızla çoğalmasını sağlamıştır. Diğer taraftan kullanıcı katılımının arttığı ve Web 2.0 olarak adlandırılan yeni yapısı ile Internet artık kullanıcılarını içerik izleyen statüsünden çıkararak içerik yaratıcı konumuna getirmiştir. Web 2.0 ile birlikte içeriklerin ağırlıklı olarak kullanıcılar tarafından yaratılmaya başlanması, bir tarafta bilgi patlaması olarak nitelenebilecek bir olguyla, Internet üzerindeki belge sayısının çok büyük bir hızla artmasını sağlamış ve kullanıcılara aradıkları her türlü bilgiye erişebilme olanağı sağlamıştır. Diğer taraftan, bu hızlı ve kontrol edilemeyen bilgi patlaması Internet üzerinde yararlı bilgiler kadar zararlı bilgilerin de çoğalmasına ve hızla yayılmasına neden olmuştur.

Internet üzerindeki bu kontrolsüz ortam çocuk pornografisi, uyuşturucu maddelere yönlendirme, intihara teşvik, patlayıcı madde yapımı gibi özellikle çocukları ve gençleri olumsuz etkileyecek içerik konusunda ülkeleri ve toplumları önlemler almaya itmiştir. Bu önlemler bazı ülkelerde hükümetlerce zararlı görülen içeriklere erişimin tamamen kaldırılması şeklinde katı önlemler olarak kendini gösterirken diğer bazı ülkelerde alınan önlemlerin daha yumuşak olarak uygulandığı görülmektedir. Dünyada ve ülkemizde ortak olarak tartışılan konu ise Internet'e hükümetler tarafından uygulanan kontrolün sansür boyutuna taşınıp taşınmadığıdır. Bu çalışmada, Internet üzerindeki kontrol ve sansürle ilgili olarak dünyada ve ülkemizdeki durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Internet sansürünün boyutları, teknik altyapısı ve ülkemizdeki toplumsal tepkiler irdelenmiş ve sorunun çözümüne yönelik olarak bazı öneriler sunulmuştur.

İnternet Sansürünün Tarihçesi

Kuşkusuz İnternet'i çekici kılan en önemli etmenlerden bir tanesi İnternet üzerindeki kontrolsüz ortamdır. İnsanlar istedikleri tüm içerikleri hiç bir kontrolden geçmeden ve herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmadan İnternet üzerinde yayınlatabilmekte ve böylece hemen hemen her konuda zengin bir içerik ortaya çıkmaktadır. Bu zengin içerik de, doğal olarak, hangi konu ile ilgili olursa olsun kendisine İnternet üzerinde alıcı bulabilmektedir (Yalçın, 2003). İnternet üzerinde gerçekten çok sayıda yararlı bilgi olmasına rağmen toplumun farklı kesimlerini etkilemesi olası olan çocuk pornografisi, uyuşturucu maddelere özendirme, intihara yönlendirme, patlayıcı madde yapımı v.b. konularda pek çok zararlı içeriğin de bulunduğunu kabul etmek gerekir. İnternet'in insanlar tarafından ihtiyaç duyulan her türlü bilgiye erişime izin vermesi, toplumsal katılımın artırıldığı ve demokrasilerin geliştiği bir platform yaratması (Yalçın, 2003), iletişimi son derece hızlandırması gibi yararlarına karşılık özellikle çocukları ve gençleri yanlış yönlendirmeye açık yapısı ülkeleri bu konuda önlemler almaya yönlendirmiştir. Bu konudaki önlemler bazı ülkelerde sivil inisiyatiflerle sağlanan kontrol mekanizmaları şeklinde kendini gösterse de bazı ülkelerde bu kontrolün sansür düzeyinde olduğu görülmektedir.

Fransızca *censure* kelimesi kökenine dayanan sansür anlam olarak “her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin yayınının ve gösterilmesinin izne bağlı olması, sıkı denetim” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2009) biçiminde tanımlanmaktadır. İnternet'in yoğun olarak kullanılmaya başlandığı yıllardan önce ülkemizde sansür genellikle yazılı ve görsel basın üzerindeki uygulamaları ile dikkat çekmektedir. Bu kapsamda ülkemizde Cumhuriyetin kurulmasından sonra sansüre yönelik ilk yasal düzenleme Şeyh Said Ayaklanması'ndan sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'yla (1925) başlamış ve bu kanunla basın Osmanlı döneminden sonra ilk kez denetim altına alınmıştır (Tunçay, 1982). Daha sonra 1961 Anayasası (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961) ile basına sansür konulamayacağı fikri güvence altına alınmış olmasına rağmen sıkıyönetim dönemlerindeki uygulamaları sansür olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan 1982 Anayasası'nda (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982) basının sansür edilemeyeceği hükmü olmasına karşın, buna bazı istisnalar getirilmiştir. Buna göre; kamu düzeninin bozulmasına neden olabileceği düşünülen yayınların dağıtımının yetkili merciler tarafından engellenebileceği ve radyo, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçlarıyla yapılan yayınların izne bağlanabileceği hükmü takip eden yıllarda farklı sansür uygulamalarına yol açan önlemler olmuştur. Daha sonra 1986'da çıkarılan Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ile oluşturulan Denetleme Kurulu'na ve vali, kaymakam gibi yöneticilere bu tür yapıtların denetlenmesinde geniş yetkiler verilmiştir. Ülkemizde son durum itibari ile basın ve yayın organları üzerindeki denetim 1994 yılında çıkarılan Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir ve halen RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) tarafından bu denetim sürdürülmektedir.

İnternet Sansüründe Teknolojik Altyapı

İnternet sitelerine erişimin engellenmesi amacıyla kullanılan IP engelleme, DNS engelleme ve proxy kullanarak URL engelleme isimleri ile bilinen üç tür teknik engelleme vardır. Bunlardan IP engelleme ve proxy kullanarak URL engelleme benzer teknikler olup web sayfalarını URL adreslerine veya IP adreslerine göre engellemek için kullanılmaktadır. DNS engelleme yöntemi ise web sayfalarının gerçek IP adreslerinin bulunmasını engellemek ve/veya başka IP adreslerine yönlendirmek için kullanılmaktadır. Web siteleri üzerinde makamların doğrudan yetkileri olmadığı durumlarda bu teknikler sıklıkla kullanılmaktadır. Anahtar kelime engellemesi gibi daha gelişmiş teknikler de mevcuttur. Buna göre web siteleri URL'lerinde geçen yasaklı kelimelere göre veya aramalarda kullanılan yasaklı kelimelere göre engellenebilmektedir. Diğer bir gelişmiş filtreleme yönetimi, görüntülenmek istenen web sitelerinin içeriğini anlık olarak okuyan dinamik içerik analizine dayalı filtrelemedir. Bu yöntem teknik olarak mümkün olmakla beraber henüz uygulanmamıştır. Bir diğer yöntem İnternet arama hizmeti veren kurumların devletler ile işbirliğine girerek istenmeyen veya yasa dışı web sitelerinin arama sonuçlarında listelenmesini engellemesidir. Bu yöntem ile erişimin engellenmesi yerine web sitelerinin bulunmalarının zorlaştırılması hedeflenmektedir.

İnternet filtreleme İnternet ağı içerisinde bulunan “İnternet Omurgası”, “İnternet Servis Sağlayıcıları”, “Kurumlar”, “Bireysel Bilgisayarlar” noktalarından herhangi birinde veya hepsinde yapılabilmektedir. Devlet tarafından belirlenmiş ulusal içerik filtreleme ve engelleme uygulamaları İnternet omurgası seviyesinde gerçekleştirilebilir. Hükümet talimatları doğrultusunda gerçekleştirilen filtreleme uygulamaları genellikle İnternet servis sağlayıcıları seviyesinde gerçekleştirilmektedir. Ulusal İnternet omurgası üzerinde filtreleme yaparak tüm ülkenin İnternet erişimini etkilemek, İnternet hizmet sağlayıcılar aracılığıyla belirli sitelere erişimi engellemek, okulları ve kütüphaneleri filtreleme yazılımlarını kurmaya zorlamak dünyada İnternet sansürü uygulayan ülkelerin başvurdukları filtreleme yöntemleridir. Ülkemizde İnternet erişim engellemeleri, en büyük erişim sağlayıcı olarak genelde Türk Telekom üzerinden, IP adresinin bloke edilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Internet Sansüründe Dünyada Durum

Dünyadaki bütün ülkelerde çeşitli nedenlerle farklı boyutlarda Internet sansürü uygulanmaktadır. Ülkeler tarafından uygulanan bu tür sansür uygulamalarını izlemek ve analiz etmek için OpenNET girişimi adında bir proje yürütülmektedir. Dünyanın önde gelen dört akademik kurumunun (Toronto Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, Cambridge Üniversitesi, Oxford Üniversitesi) işbirliğiyle oluşturulmuş olan OpenNET girişiminin amacı Internet filtreleme ve denetleme uygulamalarını tarafsız ve güvenilir bir şekilde araştırmak, ortaya çıkarmak ve analiz etmektir (ONI, 2009). Bu amaçla teknik testler ve analizler yapılarak ülkelerdeki Internet sansürünün boyutu ortaya çıkarılmaktadır. OpenNET girişiminin yanı sıra ülkelerdeki Internet sansürlerini takip eden bir diğer kuruluş ise Sınır Tanımayan Gazeteciler (Reporters Without Borders - RWB) adıyla bilinen sivil toplum kuruluşudur. RWB, 1985 yılında Fransa'da kurulmuştur ve yıllık olarak Internet düşmanları olarak adlandırılan dünyadaki Internet sansürünün en yoğun olduğu ülkelerin listesini yayınlamaktadır. En son yayımlanan listeye göre 12 Internet düşmanı ülke vardır: Burma, Çin Halk Cumhuriyeti, Küba, Mısır, İran, Kuzey Kore, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus, Türkmenistan, Özbekistan, Vietnam (RWB, 2009). RWB Internet sansür seviyelerine göre bir dünya haritası¹ hazırlamıştır. Bu haritada Internet sansürü uygulanma yoğunluğuna göre ülkeler "sansür uygulanmayan ülkeler", "kısmen sansür uygulanan ülkeler", "gözetim altındaki ülkeler" ve "Internet kara delikleri" olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Türkiye ve Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğu "kısmen sansür uygulayan ülkeler" sınıfında yer almaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri

ABD'deki Internet sansürüne yönelik ilk ciddi girişim, 1996 yılında çıkarılan ve Internet'teki pornografik materyali kontrol etmek amacıyla hazırlanan İletişimde Uygunluk Yasası'dır. 2000 yılında çıkarılan ve Amerika'daki her okula, her halk kütüphanesine Internet filtreleme ve engelleme yazılımlarının kurulması için federal para yardımı yapılmasını öngören Çocukların Internet'ten Korunması Kanunu (CIPA) pornografik içeriği önlemek için hazırlanmış diğer bir kanundur.² Bu iki kanun dışında 1999 Internet'te Kumarın Yasaklanması Kanunu ABD Senatosu'ndan geçmiş ve Internet üzerinden şans oyunu oynayanların, suç ve istismardan korunmasına yönelik adım atılmıştır (Bulut, 2009). ABD'de pornografi ve kumar nedenlerine dayanan sansürlerin yanında politik sansürlerin de uygulandığı bilinmektedir.

Avrupa

Avrupa'daki ülkeler tarafından uygulanan yasakların kapsamı ve türleri ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Avrupa Birliği, üye ülkeler için bazı yönergelerin uygulanmasını direktmiş olsa da bu yönergeleri uygulamayan ülkeler bulunmaktadır. Avrupa'daki önemli bazı ülkelerin Internet sansürü uygulamaları açısından incelenmesi gerekmektedir. İngiltere'deki Internet sansürü, Internet Denetim Kurumu'nun hazırlamış olduğu kara listeye göre site girişlerinin engellenmesi yoluyla yapılmaktadır. Söz konusu liste başlarda çocuk pornografisi içeren sayfaları listelerken sonraları ırkçı ve suç yönünden müstehcen içerikleri de listelemeye başlamıştır. Genellikle halkın bildirimleri ile oluşturulan kara listeye her hafta 65 ile 80 arasında yeni site eklenmektedir. İngiliz Telekom şirketi, Cleanfeed adı verilen bir sistem ile Internet Denetim Kurulunun hazırlamış olduğu kara listeye göre Internet trafiğini filtrelemektedir. Bu filtreleme sonucu listede yer alan bir sayfa bulunduğu sistem bir uyarı veya bilgi vermek yerine "Sayfa Bulunamadı" uyarısı vermektedir.² Internet Denetim Kurumu'nun kara listesini kullanarak Internet sansürü uygulayan bir diğer ülke Çek Cumhuriyeti'dir. Çek Cumhuriyeti'ndeki 2 büyük mobil operator olan T-Mobile ve Vodafone 2008 yılından beri Cleanfeed sistemini kullanarak Internet Denetim Kurumu'nun verilerine göre Internet içeriğini filtrelemektedirler. 2009 Ağustos ayından itibaren Çek Cumhuriyeti'nin en büyük telekom şirketi olan Telefonica O2 şirketi de Internet Denetim Kurumu'nun verilerini kullanarak içerik filtrelemeye başlamıştır.² Almanya'daki Internet sansürleri mahkeme kararları ile uygulanmaktadır. Bu kararların ilki 1996 yılında alınan ve bazı IP adreslerinin erişimlerinin yasaklanması kararıdır. 18 Haziran 2009 tarihinde Almanya Meclisi Internet'teki çocuk pornografisinin erişimi ve dağıtımının engellenmesi amacıyla federal bir yasa çıkarmıştır.² Finlandiya, Avusturya, Belçika, Fransa, Danimarka, İtalya, Hollanda, Norveç, İsveç gibi diğer Avrupa ülkelerinde de çeşitli yollarla Internet sansürü uygulanmaktadır. Avrupa ülkelerinde uygulanan sansür türleri ülkeden ülkeye değişse de ortak olan tek sansür tipi çocuk pornografisi materyallerine karşı uygulanan sansürdür. Hükümetler çocukların korunmasına ve suistimal edilmelerini önlemeye çok büyük önem vermektedirler.

Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Internet yasakları, dünyadaki diğer ülkelere göre çok daha endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Internet sitelerinin engellenmesi sadece müstehcenlik veya pornografik değil, aynı zamanda siyasi, dini, diplomatik ve eğitim konularına da dayanmaktadır (Bulut, 2009). Çin Halk Cumhuriyeti'nde nüfusun dörtte biri olan

¹ RWB tarafından hazırlanmış olan Internet seviyelerine göre dünya haritasına

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Internet_blackholes.svg adresinden ulaşılabilir.

² Ülkelere göre Internet sansürü bilgilerine http://en.wikipedia.org/wiki/Internet_censorship adresinden ulaşılabilir.

340 milyon kişinin Internet erişimi mevcuttur. Dünyanın en kalabalık Internet nüfusu dünyanın en sert Internet sansürüne maruz kalmaktadır. Bu amaçla “Büyük Ateş Duvarı” (Great Firewall) veya “Altın Kalkan Projesi” (Golden Shield Project) olarak adlandırılan dünyadaki en büyük ve en karmaşık filtreleme sistemlerinden biri oluşturulmuştur. Otomatik filtreleme sisteminin yanı sıra Çin’de yaklaşık 40.000 Internet polisi sürekli olarak Internet’i takip etmektedir ve bulunan herhangi bir uygunsuz içerik dakikalar içerisinde yayından kaldırılmaktadır. Son verilere göre Çin’de yaklaşık 500.000 web sitesi yasaklanmış durumdadır. Uygulanmakta olan sansür, düşünce özgürlüğü ihlali boyutuna ulaşmıştır. 30’u gazeteci olmak üzere 80 kişi Internet’te görüşlerini yazdıkları için tutuklanmışlardır. Kontrolün sağlanması amacıyla Internet’in en çok kullanıldığı Internet kafelerde kişiler gerçek kimliklerini kullanmak zorundadırlar. Bu kapsamda son olarak Çin haber siteleri kullanıcıların haberlere yorum yazabilmeleri için gerçek kimlikleri ile üye olmalarını şart koşmuştur (Storie, 2009). Google, Yahoo ve Microsoft gibi firmalar Çin’deki sansüre göz yumdukları için insan hakları savunucuları tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmektedirler. Google, Çin için Google.cn olarak ayrı bir site hazırlamıştır ve Çin makamları tarafından belirlenen kriterlere göre sansür uygulamaktadır. Ancak 2010 yılının başlarında Google, bilgisayarlarına Çin üzerinden büyük çaplı korsan saldırıları düzenlendiğinin belirlendiğini ve Çin yönetiminin herhangi bir önlem almaması durumunda bu ülkeden tamamen çekilebileceklerini duyurmuştur. Son olarak Google ile Çin hükümeti arasında yapılan görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanınca, Google bu ülkeye karşı bazı önlemler alma kararı vermiştir. Google yaptığı açıklama ile Çin’deki araştırma ve geliştirme faaliyetlerini devam ettireceklerini ancak arama motoruna Çin’den girmek isteyenleri Hong Kong sitesine yönlendireceklerini bildirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti’nde erişimi engellenmiş bazı siteler şunlardır: Chinese Wikipedia, YouTube, Flickr, Blogspot, Blogger, Facebook, Yahoo, Twitter, DailyMotion, Huffington Post, ImageShack, Amnesty International, Human Rights Watch, Reporters Without Borders, Taiwan tarafından barındırılan web siteleri, Dalai Lama hakkındaki web siteleri, pornografi içeren web siteleri. Çin arama motorları tarafından sansürlenmiş bazı kelimeler ise şu şekildedir: Demokrasi, İnsan Hakları, Diktatörlük, Zulüm, 4 Haziran (Tiananmen olayları nedeniyle), Tibet Bağımsızlığı, Dalai Lama, Falun Gong (Storie, 2009).

İran

İran Internet sansürü konusunda RWB’in Internet düşmanları listesinde yer almaktadır. Dünyadaki en kapsamlı filtreleme sistemlerinden birisine sahip olan İran’daki Internet sansürlerinin ve filtrelemelerin artışı Internet kullanımının artışı ile doğrudan ilişkilidir. Son 8 yılda Internet kullanıcılarının sayısı yıllık olarak yaklaşık %48 oranında artmıştır. Şu anda İran nüfusunun %35’i Internet kullanıcısıdır (Iran Profile, 2009). İran’daki filtreleme pornografik web siteleri, politik bloglar, kadın hakları web siteleri ve çevrimiçi dergiler gibi içerikleri içermektedir. Son olarak İran hükümeti 12 Mayıs 2006 ve Ocak 2009 tarihleri arasında YouTube gibi video paylaşım sitelerini geçici olarak yasaklamıştır. Flickr sitesi de Şubat 2009 tarihinde tekrar açılana kadar neredeyse aynı süre boyunca kapalı kalmıştır. 2009 seçimlerinden sonra yaşanan protestolar sonrasında YouTube, Flickr, Twitter, FaceBook ve birçok web sitesi tekrar yasaklanmıştır. Bu yasakların dışında politik propagandaların önüne geçmek için hükümet e-posta servisleri, cep telefonları, kısa mesaj servisleri gibi birçok bilgi ve iletişim teknolojilerini de durdurmuştur (Heacock, 2009). İran’da uygulanmakta olan Internet yasaklarının çok büyük bir bölümü dine dayanmaktadır. İran sıkı bir İslami rejimle yönetilmektedir. Dolayısıyla, ülke sınırları dâhilinde başka bir dinî girişim ve inanışa ait bilginin yayılmasına izin verilmemektedir. Bu şekilde yayın yapan ve bilgi veren Internet siteleri resmen kapatılmıştır (Bulut, 2009).

Suudi Arabistan

Suudi Arabistan da İran gibi Internet sansürü konusunda RWB’nin Internet düşmanları listesinde yer almaktadır. Suudi Arabistan’ın bütün Internet trafiği Kral Abdulaziz Bilim ve Teknoloji Şehri’nde bulunan vekil sunuculardan geçmekte olup, içerik filtreleme iki listeye göre yapılmaktadır. Bu listelerin biri çoğunlukla pornografik içerikli siteleri diğeri ise Suudi hükümeti için kritik olan siteleri içermektedir. OpenNet girişiminin 2004 yılında yaptığı bir çalışmaya göre Suudi Arabistan’ın uyguladığı filtreleme pornografi, uyuşturucu kullanımı, kumar, din değişimi konularında uygulanan en agresif filtrelemedir. Pornografi, kumar gibi konuları içeren siteler yazılımlar aracılığıyla filtrelenmektedir. Ancak Suudi sansür sisteminin en büyük parçası Suudi vatandaşlarıdır. Vatandaşlar tarafından günde yaklaşık 1200 yasaklanması istenen sayfa isteği yapılmaktadır. Suudi Arabistan İletişim ve Bilgi Teknolojileri Komisyonu (CITC) bu isteklerin yarısına karşı işlem yapabilmektedir (Burrows, 2009).

Internet Sansüründe Türkiye’de Durum

Internet üzerindeki içeriğin denetlenmesi konusunda ülkemiz, ilginç bir şekilde uzunca yıllar sessiz kalmış ve 2001 yılına kadar bu konuda kanuni bir düzenlemeye gidilmemiştir. Ancak kanuni bir düzenleme yapılmamasına rağmen Internet üzerindeki yayınlar eski Türk Ceza Kanunu’nun 159. maddesinin 1. fıkrası kapsamında değerlendirilmiş ve içerik sağlayıcılar ya da içeriği yaratan kullanıcılar aleyhine bazı davalar açılmıştır (Akdeniz ve Altıparmak, 2008).

Bu dönemdeki davalar ağırlıklı olarak, bazı web sitelerinin forum sayfalarında yapılan yorumlardan dolayı kişi ya da içerik sağlayıcı aleyhine açılmış ve davaların çoğu kişiler aleyhine cezalarla sonuçlanmıştır. Bu dönemde mahkemeler tarafından açıklanan cezalar “devletin emniyet kuvvetlerini alenen tahkir” ve “Türkiye Cumhuriyeti’ni, Askeri Kuvvetlerini, Emniyet Muhafaza kuvvetlerini ve Adliyenin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif” olarak gerekçelendirilmiştir. Yine aynı dönem içerisinde web sitelerinin kapatılmasına yönelik olarak açılan bazı davalar Yargıtay tarafından, Internet yönetimi ile ilgili bir kanun olmadığı bu konudaki yargı kararlarının infaz edilebilirlik açısından sonuçsuz kalmaya mahkum olduğu gerekçeleri ile reddedilmiştir (Akdeniz ve Altıparmak, 2008).

Türkiye’de hükümet 2001 yılında o zamana kadar Türk Ceza Kanunu’na göre değerlendirilen Internet ile ilgili denetim mekanizmasını yeniden düzenlemek amacıyla ilk adımı atmış ve bir kanun tasarısı hazırlanarak meclisten geçirilmiştir. Ancak ilgili tasarı dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından “...Internet’in düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğünün, özgün kanaat oluşumunun günümüzdeki en etkin kullanım alanı olması, ... yayınların düzenlenmesinin tümüyle kamu otoritelerinin takdirine bırakılması ve Basın Yasası’na bağlı kılınması Internet yayıncılığının özelliği ile bağdaşmamaktadır” gerekçeleri (Cumhurbaşkanlığı Açıklaması, 2001) ile meclise iade edilmiştir. Ancak benzer bir tasarı 2002 yılında tekrar Meclis gündemine getirilmiş ve kabul edilen 4676 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu İle Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”u ile Türkiye’deki kısıtlayıcı basın mevzuatının Internet’e de uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Bu kapsamda, yalan beyan, hakaret ve benzeri eylemlerden doğan davalarla ilgili hükümlerin Internet üzerinde gerçekleştirilen faaliyetlere de uygulanabilmesi sağlanmıştır. Bunun yanında, 2007 yılında Internet üzerindeki içeriğin denetimi ile ilgili olarak yasa tasarısının kanunlaşmasına kadar geçen bu süre içerisinde pek çok Internet sitesi hakkında kapatma ya da erişimi engelleme kararı verilmiş ve bu kararlar servis sağlayıcılar aracılığı ile uygulanmıştır (Akdeniz ve Altıparmak, 2008).

Internet üzerindeki belge sayısının giderek artması ve zenginleşen bu içerik içerisinde Atatürk’e hakaret, çocuk pornografisi, müstehcenlik, intihara yönlendirme gibi zararlı içeriklerin kontrol edilerek bu içerikler için kanuni önlemlerin alınması amacıyla Meclis 2007 yılında harekete geçmiştir. Bu kapsamda 4 Mayıs 2007 tarihinde kabul edilen 5651 sayılı Internet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ile Türkiye’de ilk kez Internet ortamının kontrol edilmesine yönelik bir kanun hayata geçirilmiştir. İlgili kanuna göre; intihara yönlendirme, çocukların cinsel istismarı, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma, sağlık için tehlikeli madde temini, müstehcenlik, fuhuş, kumar oynanması için yer ve imkan sağlama ve 25.07.1951 tarih ve 5816 sayılı Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında kanunda yer alan suçlar ile ilgili olarak yeterli şüphe sebebi bulunan yayınlarla ilgili olarak erişimin engelleneceği belirtilmiştir (5651 Sayılı Kanun, 2007). Bu kapsamda eski adıyla Telekomünikasyon yeni adıyla Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’na bağlı Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı bünyesinde kurulan Internet Dairesi Başkanlığı da 23 Kasım 2007 tarihinde fiilen görevine başlamıştır. 5651 Sayılı Kanun dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, ülkemizde de Internet ortamının sağladığı imkânların suistimal edilerek işlenen suçlarla mücadele edilmesi amacıyla çıkarılmıştır. Bu kapsamda, Anayasanın ilgili hükümleri uyarınca aileyi, çocukları ve gençleri Internet ortamındaki zararlı içerikten korumak gerekçesi ile ülkemizde ilk kez yasal bir düzenleme yapılmıştır. Kanunla tanımlanan katalog suçlar kapsamındaki Internet sitelerinin erişime kapatılması kararı temelde mahkemelere bırakılmış olmakla birlikte, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcılarının erişimi engelleme kararı verilebilmesi de olanaklı kılınmıştır. Diğer taraftan, Internet üzerindeki ve katalog kapsamındaki zararlı içeriklerin veya bu içeriklerin yer sağlayıcılarının yurt dışında bulunması halinde veya yurt içinde olsa bile “çocukların cinsel istismarı” ve “müstehcenlik” ile ilgili içeriklerin mahkeme kararı olmadan Internet Dairesi Başkanlığı tarafından re’sen kapatılabilmesi de mümkündür. Internet sitelerine erişimin engellenmesi ile ilgili kararlar, kanun gereği, Internet Dairesi Başkanlığı’na ulaştıktan sonra en geç 24 saat içerisinde uygulanmak zorundadır.

5651 Sayılı Kanun’un kabul edilmesi ile birlikte Türkiye’de ciddi bir tartışma başlamıştır. Internet üzerindeki zararlı içeriğe karşı kontrolün gerçekleştirilmesi aşamasındaki tartışmalar özellikle kontrolün sansüre dönüşmesi noktasında yoğunlaşmıştır (Yalçın, 2003; Bayzan, 2009; Bulut, 2009; Nizam, 2006; Akdeniz ve Altıparmak, 2008). Eleştirilerin başında; müstehcenlik kavramının belirsiz olması, sakıncalı içerik yerine sitenin tamamına erişimin engellenmesi, Internet Dairesi Başkanlığı tarafından re’sen kapatılan sitelerle ilgili yetki tartışmaları, yasaklar konusunda ihtisas mahkemelerinin bulunmaması, kapatılan sitelere ilişkin bilgi verilmemesi ve savunma hakkı tanınmaması gelmektedir (Bayzan, 2009; Bulut, 2009).

Türkiye’de Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’nın (TİB) fiilen çalışmaya başladığı 23 Kasım 2007 tarihinden 19 Ocak 2009 tarihine kadar geçen sürede kuruma resmi rakamlarla 42.207 adet ihbar gelmiş ve toplam 1.209 adet site erişime kapatılmıştır (Şen, 2009). Yani istatistiklerin kapsadığı tarih aralığında TİB, mesai saatleri içerisinde (hafta sonu tatilleri dışında) günde yaklaşık 3,3 site kapatmıştır. Diğer taraftan 5651 Sayılı Kanun’da tanımlanan katalog suçlar açısından bakıldığında %45,7’lik oranla “müstehcen” olarak değerlendirilen sitelerin en çok engellenen siteler olduğunu görmekteyiz. Gelen ihbarlardan 13.385 adedi mükerrer ihbar olduğu için farklı sitelerle ilgili olarak gelen toplam ihbar sayısının 28.822 olduğu görülmektedir. Buna göre; ihbar edilen farklı sitelerin yaklaşık %4’lük bir oranla kapatıldığı ya da diğer bir deyişle ihbar edilen sitelerin %96’sının kapatılmadığı görülmektedir. TİB tarafından

sağlanan veriler ile oluşturulan Tablo 1 yakından incelendiğinde; yargı kararları ile kapatılan toplam site sayısının 255, re'sen kapatılan toplam site sayısının ise 954 olduğu görülmektedir. Yani kapatılan web sitelerinin yaklaşık %79'u mahkeme kararı olmadan TİB başkanlığının kararı ile re'sen kapatılmıştır.

Tablo 1. TİB Başkanlığı 23.11.2007 - 19.01.2009 tarihleri arasındaki erişim engelleme istatistikleri³

Suç Türleri	Yargı Kararıyla	Re'sen	Toplam
Çocukların cinsel istismarı (madde 103, birinci fıkra)	5	312	317
Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228)	17	60	77
Bahis & Kumar	3	51	54
Müstehcenlik (madde 226)	37	516	553
Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanundaki Suçlar	26	2	28
İntihara yönlendirme (madde 84)	0	1	1
Uyuşturucu / uyarıcı madde kull. Kolaylaştırma (madde 190)	1	1	2
Fuhuş (madde 227)	2	11	13
Sağlık için tehlikeli madde temini (madde 194)	0	0	0
Diğer	164	0	164
Toplam	255	954	1209

TİB'in 15.12.2009 tarihi itibarı ile yayınladığı 2009 yılı faaliyet raporu (TİB Faaliyet Raporu Özeti, 2009) incelendiğinde ise Aralık 2008 tarihinden sonra ihbar sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Buna göre 2008 yılında gerçekleşen toplam ihbar sayısı 25.853 iken, 2009 yılında bu sayı yaklaşık dörde katlanarak 96.027'e ulaşmıştır. Bu kapsamda TİB'nin resmi olarak faaliyetlerine başladığı 23.11.2007 tarihinden, son istatistiklerini yayınladığı 22.10.2009 tarihine kadar geçen 699 günlük zaman dilimi içerisinde toplam 123.949 adet ihbar değerlendirilmiştir. TİB raporlarına göre bu ihbarların %36'sının mükerrer olduğu göz önüne alınırsa değerlendirilen tekil ihbar sayısının 79.328 olduğu görülür. Bu rakam TİB'nin faaliyet gösterdiği 699 gün'e bölünürse, hafta sonları da çalışmak koşulu ile, ortalama olarak günde yaklaşık 114 ihbarın değerlendirildiği görülmektedir. Diğer taraftan, ihbar sayısının maksimum noktaya ulaştığı 2009 Ocak ayında yapılan toplam ihbar sayısının 19,012 olduğu göz önüne alınırsa günde 600'ün üzerinde sitenin değerlendirildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Benzer şekilde Ocak 2009 tarihinde tavan yapan toplam ihbar sayısının sonraki aylarda düzensiz bir düşüş göstererek normal dağılıma yaklaştığı görülmektedir. Aynı raporda sunulan ihbarların dağılımı grafiğinde ise %64,2'lik oranla ihbarların çok büyük bir bölümünün "müstehcenlik" başlığı altında toplandığı görülmektedir. TİB'nin Ocak 2009 ve Ekim 2009 tarihlerindeki verilerine bakıldığında; müstehcenlik nedeni ile erişimi engellenen site sayısında geçen 9 ay içerisinde %18,5'lik bir artış gözlemlendiğini söylemek mümkündür. 5651 Sayılı Kanun gereğince İnternet ortamında yapılan yayınların içeriklerinin izlenmesi ve kanun kapsamındaki suçların işlendiğinin tespiti görevi TİB'e bırakılmıştır. Yine İnternet ortamındaki yayınların içeriklerinin izlenmesinin hangi seviye, zaman ve şekilde yapılacağına belirlenmesi de TİB sorumluluğundadır. Ancak mevcut durum itibarı ile TİB, ne erişime kapatılan sitelerin adreslerini ne de erişimi engelleme kriterlerini yayınlamamaktadır. Bu nedenle özellikle müstehcenlik konusunda verilen erişim yasaklama kararlarındaki bu artışın nedenini yorumlamak mümkün görünmemektedir.

İnternet Sansürüne Türkiye'den Toplumsal Tepkiler

Her ne kadar 5651 Sayılı Kanun katalog suçlar kapsamındaki sitelere erişimi engellemeyi amaçlasa da pratikte bunun pek mümkün olmadığı görülmektedir. Erişim engellemeleri, ülkemizde en büyük erişim sağlayıcı olarak Türk Telekom ve diğer erişim sağlayıcı firmalar üzerinden, alan adı (web adresi) ve IP adreslerinin bloke edilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Diğer taraftan, erişimi engellenen sitelere kullanıcılar, ayna siteler (mirror sites), vekil sunucular (proxy servers), tünel siteler ya da yurt dışından VPN bağlantısı sağlanması gibi farklı yöntemler kullanarak rahatlıkla erişim sağlayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında sitelere erişimin engellenmesinin teknik olarak çok mümkün olmadığı ve erişim engelini ortadan kaldırılması için teknik olarak çok bilgilili olunması gerekmediği açıktır. ktunnel.com, vtunnel.com ve tunnel.com gibi tünel web siteleri bu tür yöntemler sunan önemli örneklerdir. Nitekim İnternet üzerindeki web sitelerini aldıkları ziyaretçi ve gösterilen sayfa sayılarına göre değerlendirilerek bir popülarite sıralaması yayınlayan alexa.com'un Kasım, 2009 istatistiklerine göre ktunnel.com ülkemizdeki en popüler 68. web sitesi olarak görünmektedir (Ktunnel, 2009). Daha önceki yıllarda adı bile bilinmeyen bu sitenin bugün ülkemizdeki en popüler sitelerden birisi olması erişim engellerinin pratikte hangi ölçüde uygulanabildiğini göstermesi açısından son derece manidardır. Benzer şekilde; Google tarafından İnternet üzerindeki arama eğilimlerinin yayımlandığı "Google Insights for Search" servisinden, ülkemizde erişim yasaklarının yoğun olarak uygulandığı 2008 ve 2009 yıllarına bakıldığında yukarıdaki tezimizi destekler nitelikte ve ilginç sonuçlar dikkat çekmektedir (Google Insights for Search, 2008). Şöyle ki; 2008 yılında ülkemizde Google üzerinden en çok aranan ilk 10 kelime sırasıyla; Facebook, oyun, Mynet, Youtube, oyunlar, izle, indir, Msn, hurriyet ve haber olmuştur. Arama eğilimleri açısından 2008 yılında en dikkat çekici gelişme ise arama oranlarının artışı sıralamasında birinci

³ TİB tarafından yayımlanan istatistiklerde engelleme ile ilgili sayılar değil oranlar kullanıldığı için tablo TİB İnternet Dairesi Başkanı Osman N. Şen'in bir röportajından alınan bilgilere göre oluşturulmuştur.

sıraya yerleşen ve Google tarafından “patlama yaptı” olarak etiketlenen *ktunnel* kelimesidir. 2009 yılında ise en popüler aramalar sıralamasında (Google Insights for Search, 2009). Facebook, Mynet ve izle kelimeleri ilk üç sırayı alırken Youtube hala kendisine yedinci sırada yer bulmaktadır. Bu dönemlerde Youtube kapatılmış olmasına rağmen ilk 10’ un belirlendiği listeye girmeyi başarmıştır. Yani web sitelerine erişimi engellenen bile insanların o sitelere olan ilgisi hala canlı kalmakta ve insanlar bir şekilde ilgi duydukları sitelere erişim sağlamaktadır.

Türkiye’de Internet’e erişimin engellenmesi ile ilgili olarak eleştirilen konulardan bir tanesi de nesne tabanlı filtreleme yerine site engelleme yönteminin kullanılmasıdır. Mahkemeler ve TİB, siteler üzerinde sakıncalı bulunan sayfalara erişimi engellemek yerine bütün bir web sitesi için erişim yasağı getirmektedir ki bu; büyük bir kütüphanede bulunan binlerce kitaptan bir tanesinde sakıncalı bulunan bir içerik var diye tüm kütüphanenin kapatılmasından farklı bir şey değildir (Akgül, 2010). Hukuki açıdan bakıldığında da böyle bir kapatmanın orantısız bir tedbir olduğunu ve ülkemizde bu tür durumlarda “pire için yorgan yakıldığını” söylemek yanlış olmayacaktır (Akgül, 2010). Bünyesinde milyonlarca yararlı bilgi içeren web sitelerinin birkaç sakıncalı içerikten dolayı tamamen engellenmesi, o siteleri yararlı bilgiye erişim amacıyla kullanan milyonlarca insanı cezalandırmak anlamı taşımaktadır. Ülkemizde nesne tabanlı engelleme yerine web sitelerinin tamamının engellenmesi gibi sert tepkilerle verilen refleksler aynı zamanda kötü niyetli kullanıcılara da fırsat vermektedir. Youtube örneğinde olduğu gibi, böylesine zengin bir bilgi kaynağından ülkemizin yararlanmasını istemeyen bir güç rahatlıkla sistemi sabote ederek bilgi kaynaklarının dünyada sadece Türklere kapalı olmasını sağlayabilir. Yani sistemin işleyişi bu hali ile provokasyon ve sabotajlara oldukça açık görünmektedir. Diğer taraftan ülkemiz açısından zararlı olarak görülen içeriği nesne tabanlı olarak sadece Türkiye içerisinden erişimin engellenmesi mümkün olmakla birlikte, mahkemeler sitenin tamamının kapatılmasında ısrarcı olmakta ve bu durumu halkın bir engelleme olarak değil hakların korunması olarak görmelerini beklemektedirler (Bulut, 2009).

Bu konu Türk bilim insanları tarafından da oldukça önemsenmekte ve nesne tabanlı engelleme ile erişim yasaklarının sansür boyutundan çıkarılabileceği belirtilmektedir. Türkiye’de Internet konusundaki çalışmaları ile tanınan Akgül (2008; 2010), bu konuda önemli çözümler önermiştir. Akgül’e göre; ülkeden çıkan paketlerin filtreleme için adanmış sunucular üzerinde incelenerek, uygun yazılımlar sayesinde, zararlı nesne içeren URL’lerin çöpe atılarak böyle bir kontrolün yapılması mümkündür. Ancak bu tür bir sistemin kurulması ülkemizde servis sağlayıcıların bu işe yatırım yapmalarını gerektirmektedir. Oysa web sitelerinin tamamen kapatılması çok daha kolay ve masrafsızdır. Bu nedenle, ülkemizde erişimi engelleme konusunda zor, masraflı ancak yararlı olan yöntemi kullanmak yerine kolay, ucuz, ancak bilgiye erişimi tamamıyla engelleyen yöntemi seçtiğimiz açık bir şekilde görülmektedir. TİB Başkanlığı tarafından Haziran, 2008’de yapılan bir açıklamada,⁴ sadece belirli kısımlarında suç teşkil eden içeriğin bulunduğu durumlarda site yetkilileri ile temasa geçilerek içeriğin kaldırılması yönünde girişimlerde bulunulduğu ayrıca nesne tabanlı engelleme konusunda da Internet servis sağlayıcılar ile çalışmalara devam edildiği bildirilmiştir. Ancak bu açıklamanın gerçekleştiği Haziran, 2008 tarihinden sonra geçen yaklaşık 18 aylık sürede herhangi bir somut gelişme olmamıştır.

Diğer taraftan, toplumda büyük tepkiler içeren Youtube gibi sitelerin kapatılması kararında TİB’nin sadece mahkemeler tarafından verilen kararları uyguladığını ve bu kapatma kararlarının TİB tarafından verilmediğini belirtmek yararlı olacaktır. Bu konuda, Youtube’ın kapatılmasını sağlayan Ankara Cumhuriyet Savcılığı Basın Savcısı Nadi Türkaslan tarafından yapılan açıklamada: “bu sitedeki görüntülerin sadece Türkiye veri tabanının kaldırıldığını, dünya üzerindeki veri tabanının kaldırılmaması halinde sitenin açılmayacağı” söylemiştir. Türkaslan, Youtube’daki videolar ile ilgili olarak Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genel Kurmay’a çok sayıda ihbarda bulunulduğunu ve bu ihbarlar çerçevesinde mahkemelerin de 5816 sayılı Erişimi Engellemeyi Kapsayan Kanun maddesi ile siteyi erişime kapattığını belirtmektedir. Ayrıca, ilgili sitenin tekrar açılabilmesi için sakıncalı videoların Türkiye veri tabanından kaldırılmasının yeterli olmayacağı ancak ve ancak tüm dünyadaki veritabanlarından bu videoların çıkarılması ile erişim engelinin kaldırılmasının mümkün olacağı söylenmektedir (Türkaslan, 2009). Diğer taraftan bu yaklaşımın ne pratik ne de akla yatkın olmadığı çok açıktır. Akgül’ün de söylediği gibi; yurt dışında bulunan pek çok kütüphanede Türkiye ve Atatürk aleyhine yazılmış pek çok kitap bulunmasına rağmen bu kütüphanelere gidişin yasaklanması gibi bir durum bugüne kadar söz konusu olmamıştır. Zaten pratik olarak böyle bir yasağı uygulamak mümkün değildir, aynen Internet üzerinde pratik olarak bu içeriklere erişimi tamamen engellemenin mümkün olmadığı gibi (Youtube’nin Kapatılmasına Tepki, 2009).

Türkiye’de Internet üzerindeki engellemelerin hukuksal boyutu üzerindeki eleştiriler genel olarak mahkemelerin verdikleri kararlarda bilirkişi kullanılmaları, site sahiplerine engelleme ile ilgili bilgi verilmemesi ve savunma alınmadan koruma tedbirlerinin uygulanması noktalarına yoğunlaşmıştır. Ülkemizde Bilişim Hukuku alanında ihtisaslaşmış mahkemeler olmadığı için erişim engelleme kararı ülkemizdeki herhangi bir mahkeme tarafından alınabilmektedir. Akgül (2008), ülkemizde sadece bir iki büyük şehirde, geniş bir bilirkişi desteği ile kurulacak ihtisas mahkemelerinin verilen kapatma kararlarında daha seçici davranabileceklerini belirtmektedir. Bu tür bir

⁴ <http://dilekce.kampanya.org.tr> adresinde yayınlanan dilekçeye cevap: http://www.tib.com.tr/dokuman/bb-13_06_08_tib.pdf adresinden 22 Aralık 2009 tarihinde erişildi.

yapılanmaya gidilmesi şüphesiz, verilen kararlara karşı toplumsal tepkilerin de bir nebze hafiflemesine yardımcı olacaktır. Bu konudaki eleştirilerin kamu ve sivil toplum tarafından değerlendirilmesi amacıyla 2008 yılında Abant'ta yapılan toplantıda da benzer kararlar alınmasına rağmen henüz somut bir gelişme yaşanmadığı görülmektedir. Neticede, uzmanlaşmamış mahkemeler Youtube örneğinde olduğu gibi, sakıncalı içerik Türkiye veri tabanından kaldırılrsa dahi, tüm dünyadaki veritabanlarından silinmediği gerekçesi ile hala yasağı sürdürmektedir.

İnternet yasaklarına toplumsal tepkilerin odaklandığı bir diğer konu da 5651 Sayılı Kanun kapsamında olmayan engellemelerin yapılıyor olmasıdır. Özellikle Vatan Gazetesi ve Eğitim Sen sayfaları ile Prof. Dr. Richard Dawkins'in İnternet sitesinin ve ateizm.org'un kapatılması bu eleştirilerin temel dayanağı olmuştur (Bulut, 2009). 5651 Sayılı Kanun kapsamında olmayan ve mahkeme kararlarına dayanan bu engellemelerin çoğu siyasi ya da dini düşüncelere ters bulunan içeriklerin engellenmesinden ibarettir ve bu tür engelleme kararlarının ülkemiz açısından 5651 Sayılı Kanun'dan çok daha dramatik olduğu ortadadır. Diğer taraftan 5651 Sayılı Kanun kapsamında olmayan bu tür engelleme kararlarında ilgili web sitelerinde sitenin kapatıldığı ile ilgili hiçbir bilgi bulunmaması da ilginçtir. Bu tür engelleme kararları genellikle siyasi olarak farklı görüşleri temsil eden toplum kuruluşlarının yayınladıkları içeriklerin beğenilmemesi ya da dini inançlarla ters düşmesi gibi kararlarla alınmıştır ki bu kararların ülkemizi götürüleceği nokta açık bir şekilde İnternet sansürüdür. Bu kararların çocuk ve gençleri ya da Türk aile yapısını korumak amacıyla verildiğini söylemek mümkün değildir. Toplumda farklı fikirlerin olması ve bunların rahat bir biçimde ifade edilebilmesi hem Anayasa'nın ifade özgürlüğü maddesinin bir gereğidir hem de demokratik toplumların olmazsa olmazlarından birisidir.

Türkiye'de 5651 Sayılı Kanun ile ilgili çalışmaların başladığı tarihten itibaren bu kanuna ve İnternet yasaklarına karşı çok ciddi toplumsal tepkiler ortaya çıkmıştır. Pek çok gazete ve görsel medya haberlerinin yanında sivil toplum kuruluşları da yasaklarla ilgili gerek bireysel gerek ortak tepkilerde bulunmuşlardır. İçerisinde Linux Kullanıcıları Derneği, Türkiye Bilişim Derneği, Türkiye Bilişim Vakfı ve Türk Kütüphaneciler Derneği gibi derneklerin de bulunduğu yaklaşık 20 sivil toplum kuruluşu bir araya gelerek 18 Mayıs 2007 tarihinde "İnternete Sansür Değil, Sürat Gerek!" başlıklı bir bildirge yayınlamışlardır. Bildirgede ana hatları ile çocuk pornografisi ve çocukların İnternet ortamındaki zararlı etkilerden korunmasına yönelik önlemlerin desteklediği ancak İnternet'in çok yönlü özellikleri dikkate alınmadan sadece basın yayın aracı olarak ele alınarak düşünülmesinin büyük sakıncalar doğuracağı söylenmektedir. İnternet'in zararlı etkilerinin yaygınlaşmaması ve en aza indirilmesi için gerek ulusal gerekse uluslararası önlemlerin alınmasının bir gereklilik olduğu kabul edilmekle birlikte demokratik hak ve özgürlüklerin her ne gerekçe ile olursa olsun, özünü ortadan kaldırmaya yönelik tüm çabaların, çocuklarımızın içerisinde yaşadığı toplumu ve doğal olarak geleceğimizi çok daha olumsuz etkileyeceğine vurgu yapılmıştır. Bildiride, 5651 Sayılı Kanun taslağında yer alan cevap ve düzeltme hakkına ilişkin madde, filtrelemenin tüm İnternet çıkışı üzerinde yapılması, re'sen engelleme kararları ve müstehcenlik kavramının içinin boş bırakılması gibi konularda ki çekinceler açıkça dile getirilmiştir. Ancak 5651 Sayılı Kanun tasarısının yasallaşması ve bu bildiride sivil toplum kuruluşlarının ortak olarak paylaştıkları çekincelerin kanundan çıkarılmaması kanun koyucuların toplumdan gelen sese çok da önem vermediğini göstermektedir. Tüm bunların yanında <http://bt-stk.org.tr>, <http://kampanya.org.tr> ve <http://yasakli.org.tr> gibi web sayfalarında pek çok kampanya başlatılmış ve yasaklar yayınlanan bildirimlerle protesto edilmiştir. Geline nokta itibari ile gerek sivil toplum kuruluşları gerekse akademisyenler tarafından aynı gerekçelerle hala 5651 Sayılı Kanun kapsamında veya mahkemeler tarafından uygulanan bu yasa kapsamı dışındaki erişim engellemeleri yoğun olarak eleştirilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

İnternet'e erişim yasağı ve engellemeler ile ilgili olarak dünya geneline bakıldığında, çocuk istismarı ve pornografisi ile ilgili sitelerin engellenmesi dışında ortak bir alan pek görülmemektedir. Diğer taraftan dünya üzerinde genellikle engellemelerin uyuşturucu maddelere yönlendirme, kumar, intihara yönlendirme ve patlayıcı madde yapımı gibi konularda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte engellenen siyasi, kültürel ve dini nedenlere dayandığı Çin ve İran gibi ülkeler "İnternet Düşmanı" olarak değerlendirilmekte ve bu ülkelerdeki engellemelerin kontrolden çok bir sansür niteliği taşıdığı görülmektedir. İnternet yasakları ülkemiz açısından değerlendirildiğinde ise erişim engellemelerinin kapsamlı bir sansür gibi uygulandığını söylemek çok doğru olmayacaktır. Diğer taraftan, erişim engelleme ile ilgili kararların gerekçelerinin dayandırıldığı 5651 Sayılı Kanun'un kapsamının ve uygulanış biçiminin engellenen sansüre döndüğü ince çizgiyi aşmaya çok müsait olduğunu da söylemek gerekir. Bu Yasa içerisinde çocukların cinsel istismarı gibi bütün dünya tarafından kabul edilen ve tanımı çok açık olan engelleme maddesinin yanında müstehcenlik gibi tanımı son derece subjektif olan ve siteyi değerlendiren kişinin insafına bırakılan maddelerin de yer alması toplumda önemli tepkilere yol açmıştır.

5651 Sayılı Kanun'da özellikle müstehcenlik ile ilgili web sitelerinin mahkeme kararı olmasına gerek kalmadan TİB tarafından re'sen kapatılmasına olanak sağlanmış olması bu yasaya karşı toplumsal tepkileri haklı olarak artırmıştır. Özellikle TİB'e yapılan ihbar sayıları göz önünde bulundurulduğunda günlük olarak değerlendirilmesi gereken ihbar sayısının oldukça çok olduğu görülmektedir. Bu kapsamda re'sen kapatılmasına karar verilen web sitelerinin hangi ayrıntıda incelendiği ve bu incelemelere ne kadar vakit ayrıldığı TİB'nin yoğunluğu düşünüldüğünde soru işaretleri

bırakmaktadır. Benzer şekilde TİB re'sen kapattığı web siteleri ile ilgili olarak ne bu sitelerin bir listesini yayımlamakta ne de kapatma kriterlerini kamuoyu ile paylaşmaktadır. Suçu cazibe merkezi haline getirmemek için bu listelerin açıklanmaması bir nebze de olsa kabul edilebilir görünmekle beraber tanımı çok muğlak olan müstehcenlik için web sitelerinin kapatılması ile ilgili kriterlerin paylaşılması kabul edilebilir görünmemektedir.

Re'sen kapatılan web sitelerinin yanında mahkemelerce verilen erişimi engelleme kararları da önemli toplumsal tepkilere neden olmaktadır. Youtube örneğinde olduğu gibi milyarlarca videonun paylaşıldığı bir sitede birkaç sakıncalı içerik için tüm sitenin kapatılması deve kuşu misali ülkemizin kafasını kuma gömmesinden başka hiçbir anlama gelmemektedir. Büyük önder Atatürk'ün manevi mirasının korunması konusunda zaten ülkemizde büyük bir hassasiyet bulunmaktadır, oysa bu yasakla site ülkemizden kullanıcılara kapatılırken bu tür propagandaların daha çok etki göstereceği ülkemiz dışındaki tüm yerlerden bu içeriğe rahatça erişilebilmektedir. Diğer taraftan, bu tür siteleri yasaklayarak, bu tür kötü propagandalara karşı ülkemizi savunmasız bıraktığımız da bir gerçektir. Eğer Youtube sitesi, Atatürk ile ilgili olarak istenmeyen içeriklerin yayımlandığı tarihlerde açık olmasaydı toplumsal olarak bu rahatsız edici içerikten haberdar olmayacaktık ve bu nedenle tepki gösterme gibi bir şansımız da hiç olmayacaktı. Oysa Youtube kapandıktan beri bu tür içeriklerden hiçbir şekilde haberdar olamıyoruz ve sesimizi duyuramıyoruz. O zaman bu yasağın bu tür içerikleri koyanları değil toplumsal tepkisini ortaya koyamayan ülkemiz insanlarını cezalandırdığı çok açıktır. Bu nedenle bu tür durumlarda tüm web sitesinin yasaklanması yerine sadece zararlı içeriğin bulunduğu nesne tabanlı yasaklamaların kullanılması çok önemlidir. Diğer taraftan ataeizm.org ve Prof. Dr. Richard Dawkins'in web sitesinin kapatılması ile ülkemizde uygulanan erişim engellemesi, yasakların siyasi, dini ve ideolojik sebeplere dayandırıldığı İran ve Çin gibi ülkeleri çağrıştırmaktadır. Bu kapsamda erişim engellemelerinin ülkemizdeki herhangi bir mahkemeden alınabiliyor olması büyük sorun olarak görünmektedir. Bunun yerine ihtisaslaşmış mahkemelerin kullanılmasının bu konudaki toplumsal tepkilerin de azalmasına yararı olacağı ve bu tür kararların daha sağlıklı verilmesinin sağlanacağını söyleyebiliriz.

Ülkemiz açısından büyük resme bakıldığında, 5651 Sayılı Kanun kapsamında pek çok Internet sitesinin yasaklandığını görmekteyiz. Bu erişim engellemelerinin bir kısmı toplum tarafından haklı olarak görülmesine rağmen bazı özel engellemelerin de ciddi tepkiler aldığı görülmektedir. Diğer taraftan site kullanım istatistikleri ve Google popüler aramalarına bakıldığında aslında yasaklamanın da bir şekilde işe yaramadığı ve kullanıcıların yasaklı sitelere ilgisinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu ilginin devamı kullanıcıları erişimi engellenen sitelere erişmek için alternatif yöntemlere teşvik etmiş ve bu sitelerin popülaritesi son yıllarda oldukça artmıştır. Diğer taraftan 5651 Sayılı Kanun'dan önce web siteleri ile ilgili olarak mahkemeler tarafından verilen kapatma kararlarının "... infaz edilebilirlik açısından sonuçsuz kalmaya mahkum ..." gerekçesi ile geri çevrilmesi bugün içinde bulunduğumuz durum ile tam bir tezat oluşturmaktadır.

Hiç şüphe yok ki demokratik toplumlarda devletler, toplumu, aile yapısını ve çocukları korumak ve kollamakla yükümlüdür. Ancak bunun yolu sadece yasaklardan geçmemektedir. Bu görevin hakkıyla yerine getirilebilmesi için olmazsa olmaz koşul toplumdaki bireylerin eğitilmesi ve öz denetim yeteneklerinin geliştirilmesidir. Bu kapsamda ülkemizin de Internet üzerindeki denetimi doğrudan yasakçı bir yöntem yerine eğitim ve uyarı ağırlıklı sürdürülmesinin gerekli olduğuna inanmaktayız. Örneğin, içeriği zararlı bulunan sayfalar için, ilgili sayfaya erişilmeye çalışıldığında, uyarı sayfaları çıkarılarak kullanıcılar karşılaşacakları içerikle ilgili olarak uyarıldıktan sonra siteye erişim izni verilebilir. Hatta erişim sağlayıcılar ile işbirliğine gidilerek kullanıcıların kendi bilgisayarlarından bu tür sitelere giriş yapılmasını engellemeleri de sağlanabilir. Böylece sitelerin içeriğinin kontrolü son kullanıcıya bırakılır erişim engelleri sansüre dönüşmeden sonlandırılmış olur.

Internet ülkemiz açısından kaçırılmaması gereken bir fırsattır. Matbaanın ülkemize gelişinde yaşanan sıkıntıların şimdi de Internet yasakları ile ülkemizi bilişim çağında yavaşlatması kabul edilebilir değildir. Bu nedenle, çocuk ve gençlerimizi koruyarak ancak erişim engellemeyi sansüre dönüştürmeden uygun bir yol bulunması zorunludur. Bu kapsamda hükümetin toplumsal tepkilere kulak vererek, maliyetlerin artması pahasına, erişim engelleme ile ilgili olarak çok geç olmadan yeni düzenlemeler yapması gerekmektedir.

Kaynakça

- 5651 Sayılı Kanun. (2007). Internet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun. 5 Aralık 2009 tarihinde <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5651.html> adresinden erişildi.
- Akdeniz, Y. ve Altıparmak, K. (2008). *Internet: Girilmesi tehlikeli ve yasaktır, Türkiye'de Internet içerik düzenlemesi ve sansüre ilişkin eleştirel bir değerlendirme*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Akgül, M. (2008). *Internet yasakları için STK önerileri*. Inet-tr'08 - XIII. Türkiye'de Internet Konferansı Bildirileri. 22-23 Aralık 2008 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara. 3 Aralık 2009 tarihinde <http://akgul.nom.tr/yazilar/hukuk/ghukuk-2009-yasak-stk-onerileri.pdf> adresinden erişildi.
- Akgül, M. (2010). *Türkiye'nin Internetle savaşı: Harakiri, Donkişot ve devekuşu*. Türk Kütüphaneciliği. 24 (2), 285-300.

- Bayzan, Ş. (2009). *Türkiye ve dünyada İnternet yasakları ve sansür kavramı ile zararlı içeriğe karşı yaptırım ve uygulamalara genel bir bakış*. Akademik Bilişim 2009. 11-13 Şubat 2009. Şanlıurfa. 3 Aralık 2009 tarihinde http://ab.org.tr/ab09/kitap/bayzan_sansur_AB09.pdf adresinden erişildi.
- Bulut, E.A. (2009). Türkiye’de İnternet yasakları. *Bilgi Dünyası*. 10(2), 163-185.
- Burrows, P. (2009). İnternet censorship, Saudi style. *BusinessWeek*. 5 Aralık 2009 tarihinde http://www.businessweek.com/magazine/content/08_47/b4109068380136.htm?chan=magazine+channel_in+depth adresinden erişildi.
- Cumhurbaşkanlığı Açıklaması. (2001). Basın Kanunu’nda değişiklik yapılmasına dair Kanun teklifi hakkında Cumhurbaşkanlığı Açıklaması. 5 Aralık 2009 tarihinde http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/ahmet_necdet_sezer/aciklama/ adresinden erişildi.
- Google Insights for Search. (2008). 21 Aralık 2009 tarihinde <http://www.google.com/insights/search/#geo=TR&date=1%2F2008%2012m&cmpt=q> adresinden erişildi.
- Google Insights for Search. (2009). 21 Aralık 2009 tarihinde <http://www.google.com/insights/search/#geo=TR&date=1%2F2009%2012m&cmpt=q> adresinden erişildi.
- Heacock, R. (2009). *Cracking down on Digital Communication and Political Organizing in Iran, OpenNET initiative*, 5 Aralık 2009 tarihinde <http://opennet.net/blog/2009/06/cracking-down-digital-communication-and-political-organizing-iran> adresinden erişildi.
- Iran Profile. (2009). 2 Aralık 2009 tarihinde <http://opennet.net/research/profiles/iran> adresinden erişildi.
- James, R. (2009). A brief history of Chinese İnternet censorship. *Time*. 3 Aralık 2009 tarihinde <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1885961,00.html> adresinden erişildi.
- Ktunnel. (2009). 21 Aralık 2009 tarihinde <http://www.alexa.com/topsites/countries;3/TR> adresinden erişildi.
- Nizam, F. (2006). *İnternet ve özellikle İnternet yayıncılığını düzenlemek için çözüm: Otokontrol mü, hukuk mu?* Akademik Bilişim 2006. 9-11 Şubat 2009. Denizli. 3 Aralık 2009 tarihinde <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/75.doc> adresinden erişildi.
- ONI. (2009). 5 Aralık 2009 tarihinde <http://opennet.net> adresinden erişildi.
- O’Reilly, T. (2007). What is Web 2.0: Design patterns and business models for the next generation of software. *International Journal of Digital Economics*, 65, 17-37.
- Riley, D. (2009). The economic cost of İnternet censorship in Australia. *The Inquisitr*. 13 Aralık 2009 tarihinde <http://www.inquisitr.com/17448/the-economic-cost-of-İnternet-censorship-in-australia/> adresinden erişildi.
- RWB. (2009). 5 Aralık 2009 tarihinde http://www.rsf.org/index.php?page=rubrique&id_rubrique=2 adresinden erişildi.
- Storie, C. (2009). Chinese news site dispense with user anonymity. *Next Generation Online*. 3 Aralık 2009 tarihinde <http://www.ngonlinenews.com/news/İnternet-regulations/> adresinden erişildi.
- Şen, O. (2009). TİB İnternet Dairesi Başkanı Osman N. Şen İnternet alanında Türkiye ve Dünya’da yaşanan gelişmeleri değerlendirdi. 5 Aralık 2009 tarihinde <http://www.tib.com.tr/node/70> adresinden erişildi.
- TİB Faaliyet Raporu Özeti. (2009). 27 Nisan 2010 tarihinde <http://www.tib.gov.tr/content/telekomunikasyon-iletisim-baskanligi-internet-dairesi-2009-yili-faaliyet-raporu-ozeti> adresinden erişildi.
- Tunçay, M. (1982). *T.C’nde tek parti yönetiminin kurulması*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2009). *Büyük Türkçe sözlük*. 20 Aralık 2009 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr> adresinden erişildi.
- Türkcaslan, N. (2009). YouTube’un kapatılmasını sağlayan Ankara Cumhuriyet Savcılığı Basın Savcısı Nadi Türkcaslan konuştu. 22 Aralık 2009 tarihinde <http://www.tumgazeteler.com/?a=3805840> adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1961). 3 Aralık 2009 tarihinde <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). 3 Aralık 2009 tarihinde <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> adresinden erişildi.
- Yalçın, C. (2003). Sosyolojik bir bakış açısıyla İnternet. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 77-89.
- Youtube’nin Kapatılmasına Tepki. (2009). 22 Aralık 2009 tarihinde <http://www.tumgazeteler.com/?a=2816071> adresinden erişildi.